

Napokon i hrvatska funkcionalna stilistika

Sanda Lucija Udier

(Josip Silić: FUNKCIONALNI STILOVI HRVATSKOGA JEZIKA, Zagreb, 2006.)

Za razumijevanje standardnoga jezika vrlo je važno razumijevanje polifunkcionalnosti kao njegova važnoga obilježja. Josip Silić bio je, uz Krunoslava Pranjića, prvi jezikoslovac koji je usvojio, primijenio i razradio teoriju funkcionalnih stilova standardnoga jezika te opisao književnoumjetnički, razgovorni, znanstveni, publicistički i administrativni funkcionalni stil. Njegovi brojni radovi s područja teorije standardnoga jezika i funkcionalne stilistike dugo su bili razasuti po periodici. Zbog toga je hrvatska kulturna i jezikoslovna javnost sa zadovoljstvom pozdravila nedavni izlazak knjige *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* koja ih objedinjuje. Okupljeni u knjizi, radovi su čitatelju lakše dostupni. Osim toga, ovako još više dolazi do izražaja činjenica koliko svi proizlaze jedni iz drugih, jedni se na druge nadovezuju, međusobno se dopunjuju i zajednički tvore zaokruženu cjelinu.

Poglavlja u knjizi podijeljena su u četiri cjeline. U prvoj se cjelini u četiri poglavlja iznose metodološko utemeljenje i pristup problematici. Druga se cjelina sastoji od poglavlja koji donose opise pojedinih funkcionalnih stilova. Treća cjelina sadrži poglavlja o jeziku književnosti, a četvrta “o tekstu kao sintezi svega onoga što karakterizira funkcionalni stil”.

U razmišljanju o hrvatskome jeziku Josip Silić polazi od četverostrukoga razlikovanja: hrvatskoga jezika kao sustava, hrvatskoga jezika kao standardnoga jezika, hrvatskoga jezika kao književnoga jezika i hrvatskoga jezika kao jezika hrvatske književnosti. Smatra da hrvatski jezik kao sustav podliježe jezičnim (lingvističkim) zakonitostima, hrvatski jezik kao hrvatski standardni jezik društvenojezičnim (sociolingvističkim) zakonitostima, hrvatski jezik kao hrvatski književni jezik također društvenojezičnima, a hrvatski jezik kao jezik hrvatske književnosti književnojezičnim (literarolingvističkim) zakonitostima. Iako su za većinu jezično obrazovanih ljudi *književni jezik* i *standardni jezik* istoznačni pojmovi (*književni jezik* smatra se starijim terminom za *standardni jezik*), autor navodi općeobvezatnost kao njihovo razlikovno obilježje: hrvatski je standardni jezik općeobvezatan, a hrvatski književni jezik nije, što je metodološki i terminološki zanimljivo. Standardni jezik u različitim funkcionalnim stilovima djeluje različito i svaki

funkcionalni stil ima svoje zakonitosti i norme koje proizlaze iz tih zakonitosti. Na jedan način funkcionira u znanosti, na drugi u administraciji, na treći u novinarstvu, na četvrti u umjetničkoj književnosti i na peti u svakodnevnoj komunikaciji. Ista pojava u jednome funkcionalom stilu može, a u drugome ne mora biti greška. Polifunkcionalnost kao imanentno svojstvo standardnoga jezika znači da se standardni jezik sagledava kao skup funkcionalnih stilova. Jezični uzor nije u standardnome jeziku kao cjelini, nego u svakome od funkcionalnih stilova pojedinačno zato što nitko ne govori standardnim jezikom kao (apstraktnom) cjelinom, nego jednim od njegovih (konkretnih) funkcionalnih stilova. Za razliku od jezika kao standarda koji podliježe sociolingvističkim (vrijednosnim) zakonitostima, jezik kao sustav s njima nema nikakve veze. Stoga se u njemu ništa ne proskribira, ne postoje, dakle, nikakvi barbarizmi, dijalektizmi, historizmi, internacionalizmi, vulgarizmi, žargonizmi i drugi “izmi”.

Čitava knjiga *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* odlikuje se zanimljivim pristupom problematici. Dvije teze iz knjige, međutim, mogu se izdvojiti kao osobito poticajne i provokativne te će se na njih posebno skrenuti pozornost čitatelja. Prva se odnosi na jezik književnosti, a druga na odnos hrvatskoga jezika i narječja. O oba se problema piše na način različit od uobičajenoga i općeprihvaćenoga, a ta je novost u pristupu bila zapažena.

Jezik književnosti, dakle književnoumjetnički funkcionalni stil, obično se smatra podskupom hrvatskoga standardnoga jezika. Međutim, opis književnoumjetničkoga funkcionalnoga stila kao takvoga pun je poteškoća. Pri opisu svih funkcionalnih stilova kreće se od teze da svaki stil ima i svoje pravilno i svoje nepravilno. Što to, međutim, može biti “nepravilno” u jeziku lijepe književnosti? Kada govori o jezičnoj pravilnosti, autor razlikuje dva njezina tipa: jedan koji pripada jeziku kao sustavu i drugi koja pripada jeziku kao standardu. Prva se pravilnost utvrđuje lingvistički, a druga sociolingvistički. Prva ovisi isključivo o jezičnim, a druga i o jezičnim i o nejezičnim čimbenicima. Prva pretpostavlja (su)odnos *jedan izraz : jedan sadržaj*, a druga (su)odnos *jedan izraz : više sadržaja*. Pravilnost je jezika kao sustava potencijalna, a pravilnost jezika kao standarda aktualna. Razumijevanje pravilnosti jezika kao sustava i jezika kao standarda temelj je razumijevanja “pravilnosti” jezika umjetničke književnosti. Književnoumjetnički je stil najindividualniji funkcionalni stil standardnoga jezika i u njemu je sloboda najveća. U svim funkcionalnim stilovima kolektivnojezično dominira nad individualnojezičnim i u svima se može suditi u ime opće jezične pravilnosti. Svi stilovi oponašaju određene zadane i definirane modele. Književnoumjetnički stil ne oponaša, nego osmišljava inačice. On ne bira između postojećih, stvarnih, nego između mogućih inačica. U njemu se ne radi onako kako se mora, nego onako kako se može raditi. Prema tome, jezik književnosti nije u odnosu prema standardnomu jeziku,

nego prema jeziku kao sustavu. Književni funkcionalni stil standardnoga jezika razlikuje se od ostalih funkcionalnih stilova po tome što je neshematiziran i što u njemu smisao prethodi značenju. Jezik književnosti stvara nova značenja preosmišljavajući ona postojeća i prethodna. U standardnome se jeziku razlikuje povijest jezika od suvremenoga jezika, strane riječi od domaćih, dijalektalne riječi od općestandardnih. Stare riječi i oblici kojih nema u suvremenome jeziku, neprihvatljive strane riječi zamjenjive domaćima (barbarizmi) i dijalektalne riječi neprihvatljive su sa stajališta većine funkcionalnih stilova standardnoga jezika, ali ne i za književni funkcionalni stil.

Sve te posebnosti navele su autora na malo drugačiji pogled na jezik književnosti koji je iznesen u poglavlju provokativno naslovljenome pitanjem *Je li jezik književnoumjetničkoga djela funkcionalni stil standardnoga jezika?* Taj članak započinje tvrdnjom koja radikalizira njegove stavove i baca sasvim drugo svjetlo na cjelokupnu problematiku: “Jezik je književnoumjetničkoga djela jezik *sui generis*. Njime upravljaju zakonitosti jezika kao sustava, a ne zakonitosti jezika kao standarda. Zato se isključuje iz jezika kao standarda kao jedna od njegovih funkcija.” U razvijanju svoje teze polazi od Coseriuove trihotomije *sustav : norma : govor* proširujući je kodifikacijom i govorom. To shematski izgleda ovako: *sustav : kodifikacija : norma : uzus : govor*. Sustav je potencija, govor konkretni ostvaraj te potencije, a norma je pravilo. Kodifikacija (kako se mora govoriti) korak je između sustava i norme, a uzus (kako se obično govori) između norme i govora. Ono što se ostvaruje kao govor može se procijeniti samo s gledišta kodifikacije, norme i uzusa, a ne s gledišta sustava ili govora samoga. Put od sustava do govora može ići kroz kodifikaciju, normu i uzus ili mimo njih. Put jezika od sustava do govora kroz normu put je jezika kao standarda (kako treba govoriti), a put sustava do govora mimo norme put je jezika kao sustava (kako se može govoriti). Put jezika kao standarda vodi kroz njegove različite funkcije (administrativnu, znanstvenu, publicističku i druge), odnosno funkcionalne stilove standardnoga jezika. Put jezika od sustava do govora mimo norme put je jezika *sui generis*. Individualni jezik (a jezik podrazumijeva stil) ne ulazi u korpus funkcionalnih stilova jer ne podliježe društvenoj jezičnim zakonitostima. Zbog toga se on ne može smatrati funkcionalnim stilom standardnoga jezika. Ulogom jezika u umjetničkome djelu treba se baviti teorija književnosti, a stručnjaci za jezik mogu pokušati odgovoriti na pitanje što taj jezik jest. Umjetnik-književnik mora poznavati jezik kao sustav i njegovu lingvističku normu. On iz cjelokupnosti sustava, neovisno o standardnome jeziku, bira slobodno, bez zabrane ili prisile, a sredstva koja izabire u funkciji su njegova djela. Josip Silić problematizira dvije kategorije koje su u stilističara bile ključne: kategoriju izbora i kategoriju otklona od norme. Prema njemu, do izbora i biranja dolazi ondje

gdje se ima iz čega birati, a to nije slučaj s jezikom književnosti. Jezik je književnosti individualan, a individualno nije birljivo. A otklonom od norme stil definiraju oni koji na jezik književnosti gledaju kao na dio standardnoga jezika. Standardni je jezik postojeća datost, a jezik književnoga djela postajuća datost jer je jezik književnoga djela proces, kao i djelo samo.

Drugo se provokativno promišljanje odnosi na hrvatski jezik i narječja. Kada razmišlja o tome, Josip Silić polazi od činjenice da su kajkavsko, čakavsko i štokavsko narječje tri različita sustava. Prema njemu to nisu tri narječja hrvatskoga jezika, nego tri hrvatska narječja. Iz toga proizlazi i njegov odnos prema dijalektizmima: on drži da čakavizmi i kajkavizmi nisu dijalektizmi u standardnome jeziku. Dijalektizmi mogu biti samo elementi štokavskoga narječja koji ne pripadaju standardnomu hrvatskomu jeziku, dakle štokavizmi. To je zbog toga što do takvih pojava može doći unutar sustava kojemu standardni jezik pripada, dakle samo unutar štokavskoga sustava.

Obilježje je dobre znanstvene i stručne (pa i druge, na primjer publicističke) literature snaga da promijeni čitateljsko viđenje problema o kojima govori. Knjigu *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* zbog izvornosti i utemeljenosti svakako odlikuje ta vrlina. U njoj će svaki čitatelj zainteresiran za standardološku jezičnu problematiku pronaći obilje vrijednih zaključaka, kao i mnoštvo novih polazišta za buduća istraživanja.